

הפוגרומים והפרעות בתחום המושב הרוסי פגשו צורך נואש של ארגנטינה במתיישבים חדשים ובביתו המפואר של ברון יהודי נדיב בפריז יצאה יוזמה חלומית לדרך הקמת מושבה יהודית ענקית בערבות ארגנטינה | מאה שנה חלפו מאז ומהחלום שבשיאו כלל אלפי יהודים רוסיים דוברי אידיש מתגלגלת שהפכו לחוואים, איכרים וגאוצ'וס דרום אמריקניים, נשארו מאתיים יהודים שנאחזים בכח באדמות המרעה ואינספור חורבות נטושות שגולשות לאיטן למחוזות האגדה | מסע

כתבו וצילמו: ארי גרינשפן וארי זיבטובסקי

כולנו שמענו על קהילות יהודיות רחוקות או מרתקות על פני הגלובוס. כולנו קראנו את האגדות על מקומות נידחים בהם ניהלו יהודים חיים ערים ותוססים. אבל איכשהו תמיד קשה לדמיין משהו שונה כל כך מהחיים שאותם אנחנו מכירים. גם מטיילים ותיקים ומנוסים כמונו, שהספקנו להכיר קשת רחבה של קהילות יהודיות, לא היינו מוכנים למה שמצאנו בעיירה היהודית הכי לא שגרתית, מויזס-וויל שבערבות ארגנטינה.

ארגנטינה, שיושבה לראשונה במאה ה-16 על ידי גולים מספרד, הינה מדינת-ענק המתפרשת על פני רוב חצי התחתון של דרום-אמריקה. ליהודים ישראלים, אמריקניים ואירופיים, יהיה אולי קשה לתפוס שבארגנטינה קיימת הקהילה היהודית השישית בגודלה בעולם, המונה למעלה מ-200,000 יהודים. אבל לא הייתה זו הקהילה הגדולה והתוססת שבבואנוס-איירס שעוררה את סקרנותנו. אחרי נסיעה של קרוב ל-400 מיל בשבילי עפר, עם פרות שמקיפות אותנו מכל עבר ואפרים ירוקים פוריים שהשתרעו למלוא מרחב העין, עברנו סוף סוף את השלט המקבל את פני הבאים למוזיס-וויל, עיירה בעלת רק מעט למעלה מ-2,000 תושבים, ביניהם כמאתיים יהודים.

אבל, בראשית המאה הקודמת, כמעט כל תושבי העיירה בת כ-5,000 התושבים היו יהודים. אי אז, בשלהי המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים, היה האזור הזה במרכז תקוותם של אלפי יהודים שקיוו להתחלה חדשה ולשכחה מנחמת של הפרעות האימונות ברוסיה.

עוד בשנות הארבעים של המאה הקודמת היה המקום הזה מרכז יהודי גדול. אלפים רבים של תושבים יהודים חיו ופעלו כאן, במקום בו כיום העזובה שולטת ושאריות נטושות מושלכות מאחור. חיים יהודים ופיכו כאן, עד שהסתיימו בפתע. אז איך זה שמשום מקום קמה והייתה לה עיר יהודית שלמה בערבות דרום-אמריקה הנידחות האלה, ותוך שבעים שנה ממש נעלמה?

גאוצ'ו

אידישע

ז'יג'י לייבוביק, חזן וגאוצ'ו בחיית בית הכנסת

מתנה מהשוחט

ידענו מיד שיש משהו מיוחד בעיירה הזו, כשהבחנו בשלטי הרחובות עליהם התנוססו שמות כמו "ברון הירש, אסטדו דה-איזראעל" (מדינת ישראל), ורח' הרצל, וראינו את האותיות העבריות חרותות על חלק מהבניינים שנבנו בראשית המאה ה-20. אפילו בניין התיאטרון הגדול נשא את השלט בשפת האידיש "פאראיין קדימה" – אגודת קדימה. כדי להצליח להכיר ממש את העיירה היהודית ללא-ספק הזו (או יהודית לשעבר) ואת ההיסטוריה הלא-שגרתית שלה, החלטנו לשבות שם שבת ולהצטרף לשארית הקהילה בתפילות ובסעודת ליל שבת – למרות חשדנו שכנראה לא יהיה שם מניין ושהאוכל שיוגש לא יהיה כשר. אולם, העושר התרבותי, המיקום הייחודי ותחושת החיבור העמוקה לעם היהודי, הצטרפו כולם יחד כדי להפוך את השבת למרתקת ומהנה.

לפני הגיענו לעיירה, יצרנו קשר עם חברת הקהילה היהודית במקום, גב' ג'ודית בלומנטל. היא וגב' בת-שבע פישר, שאירחו אותנו ושימשו כמדריכות הטוילים שלנו, הן מומחיות בכל היבט היסטורי של העיירה הרדומה הזו, ומכירות כל זווית וגומחה בה. פישר הינה דור חמישי במוזיס-וויל, מעולם לא ביקרה בישראל (למרות שהיא מקווה לבקר בה בקרוב), ובכל זאת, כמי שלמדה בסמינר היהודי המקומי למורות, היא דוברת עברית שוטפת. סב-סבה היה אחד המתיישבים הראשונים, למרות שכשהתאלמן, הוא עלה לארץ ונפטר בירושלים בשנת תרע"ז. היא עצמה אינה שומרת מצוות, אך זוכרת בערגה כיצד כילדה,

בית הכנסת הפתיל עדיין, על שם הברון הירש, יוזם ההתיישבות היהודית בערבות ארגנטינה

שני נערים שהגיעו לביקור עם בית ספרם ראו אותנו מתפללים, וביקשו להניח תפילין

אבודים בערבה

בסוף המאה ה-19, מאות אלפי יהודים מעונים תחת עולם הכבד של הפוגרומים והרדיפות, היגרו לארה"ב, למערב אירופה, לפלשתינה, לדרום-אפריקה ואף לדרום-אמריקה. בשנת תרמ"א (1881), למרות שבארגנטינה באותם ימים היו לא יותר מ-1,200 יהודים, חתם הנשיא הארגנטינאי על צו המעווד הגירת יהודים מרוסיה. שמונה שנים מאוחר יותר, קבוצה של 813 יהודים הפליגו על סיפונה של אניית הקיטור 'וסר' לעבר ארגנטינה ולרצועות הקרקע החקלאית שהם חשבו שהם רכשו בעודם ברוסיה.

הגרסה הקצרה של הסיפור על אותם מהגרים ראשונים היא שהם רומו, והגיעו למקום רק כדי לגלות שהקרקע אינה שלהם. בסופו של דבר, נמצאה עבורה קרקע אחרת וכך הם עשו את דרכם ברכבת לפלאסיס, שם נמצאו עבורם הקרקעות החילופיות. מלבד הקרקע שנרכשה מחדש, לא היה להם דבר. לא היו להם כלים, לא אוכל, לא בתים, ואף לא מים ראויים לשתיה. היהודים סירבו לאכול את הבשר הלא כשר שהציעו להם כמה גאוצ'וס יידיתיים, והתקיימו על כמה עוגיות יבשות שהיה צורך לטבול במשקה כדי שתהיינה ראויות לאכילה. הם התגוררו בקרונות בתחנת הרכבת הלא-גמורה

סביב קצרת הטשולנט, לימד אותנו זעליג את סודות בחירת ראש בקר טוב, וכמה חציר צריך לקנות עבורו. הוא סיפר לנו על השנה היפה ביותר בחייו, כצעיר שעבד באסם של קיבוץ ישראל. "אין גין אן אַמְת'ע ייִדישע גאוצ'ו - אני גאוצ'ו יהודי אמיתי" אמר

לטובתנו וה'חלף' היה מיותר. עצרנו באחד מבתי המטבחים הכשרים הגדולים בדרום ארגנטינה ביום לפני שהגענו למוזיס-וויל, שם, כמתנת פרידה, קבוצת השוחטים העניקה לנו נתח ענק של בשר משובת. בערב שבת, קנינו קצת ירקות וביצים, והנה, הטשולנט כבר עומד על האש. למעשה, קניית הירקות לא הייתה כל כך קלה כמו שחשבנו, מכיוון שכל החנויות בעיירה נסגרות למנוחת צהריים מ-12 עד 4. בסופו של דבר, נער חביב אחד, שרצה לעזור לתיירים זרים כלשהם, העיר את אימו כדי שתמכור לנו קצת מתוצרת הארץ (הוא כנראה מעולם לא שמע על דמא בן נתינא ממסכת קידושין דף לא, שסירב להעיר את אביו כדי למכור אבן ישפה).

הייתה רואה את הסבתא-רבה שלה מטפסת את המדרגות לעזרת הנשים ב"ברנר-שול" ביום הכיפורים ונשארת שם עד מוצאי היום. ללינת לילה בעיירה הקטנה, נשלחנו לאכסניה צנועה בבעלותו של יהודי חרדי שמנהל את המקום מרחוק, כך שבפתחי כל החדרים היו מזוזות. למרות שלכל מקום שאליו אנחנו נוסעים אנחנו מגיעים מוכנים עם כל צרכי השבת: חלות, יין, בשר מעושן וגפילטע-פיש, אנחנו אוהבים להכין גם משהו טרי שבו נוכל לכבד את המקומיים. מתוך הנחה שלא נמצא אוכל כשר במקום, הבאנו איתנו את סכין השחיטה ומלח-גס, בתקווה שנצליח לרכוש ברווז מסקובי (ראו מסגרת), או לכל הפחות תרנגולת, אותם נשחט ונאכל לכבוד שבת. אבל המזל שיחק

שוקולד מהגליל

הקנינוח המושלם בשבילך
פטיפורים - פרלינים - מתנות

מקל שוקולד לבן
ממולא קרם קפה וגנש משובח

לכבוד,
לענג
ולפנק

מחפזות אינדיבידואליות
וליוק רפואים

חנות המפעל-רבי עקיבא 15 - בני ברק 7309498-073

הדרך למהגרים אחרים שעשו את דרכם לאזורים אלו מיד לאחר מלחמת העולם השנייה.

עד לשנת ת"ש (1940), מנתה הקהילה כ-5,000 יהודים. עוד ועוד כפרים יהודיים מסוג זה החלו לקום בתחילת המאה ה-20, עד שתוך זמן קצר, רצועות קרקע שלמות מלאו כמעט לחלוטין בקהילות יהודיות. שפת האידיש הפכה לשפת המקום, ואפילו אנחנו, תקשרנו עם התושבים בספרדית עילגת, באידיש ובעברית כדי שנובן. למעשה, בשבת הקודמת, אותה בילינו בבואנוס-איירס, פגשנו באחת הסעודות אורח ישיש, בשנות השמונים, ששוחח עימנו באידיש וסיפר לנו על ילדותו בעיירה ששמה "אביגדור". הוא היה רוכב על סוסו מרחק 8 ק"מ עד לבית הספר, שם למד רק שנתיים. ולמרות שאמר כי אינו מצליח להיזכר בשום דבר ממה שלכאורה למד, בתי הספר היהודיים נחשבו לטובים ביותר באזור, עד שאפילו הגאוצ'וס הגויים היו שולחים אליהם את ילדיהם - שלמדו לשוחח באידיש שוטפת.

היו הרבה עיירות קטנות כאלה, שבכל אחת מהן לפחות בית כנסת אחד. במוזס-וויל היו ארבעה בתי כנסת, בנק בבעלות יהודית, עיתון באידיש וסמינר למורות, ששנים רבות הכשיר והוציא מורות יהודיות ששירתו את כלל הקהילות היהודיות בדרום-אמריקה. בית הספר היהודי בעיירה - שלא דווקא היה דתי, אבל הוציא בוגרים בעלי שליטה מלאה בשפת העברית ובתרבות היהודית - נסגר לפני שנתיים, אבל עד לשנות השבעים אכלס בפנימיותו צעירים מכל רחבי ארגנטינה ואף ממדינות דרום-אמריקה האחרות. כיום, כשנותרו אך כמאתיים יהודים בה - שאף אחד מהם לא נשאר שומר תורה ומצוות - הדבר היחיד שנשאר לילדים הוא קבוצת נוער שנפגשת כל שבת שנייה ובה חברים כ-15 ילדים, המהווים כנראה את החוליה האחרונה של תושבי מוזס-וויל היהודית. אחרי דור המתיישבים הראשון, הקהילה הזו חייתה ונשמה את התרבות והמסורת היהודית הרבה יותר מאשר את הדת עצמה, למרות שתמיד היו בה כמה שומרי מצוות. כיום, נותרה רק אישה אחת שמקפידה לאכול כשר. באמצע שנות הארבעים, כשחזון המדינה היהודית עלה באופק, הוקמו 'הכשרות' של תנועת הציונות שנועדו ללמד את הצעירים את הכישרים הדרושים לפיתוח החקלאות בארץ ישראל. יש עדיין בקהילה ספרייה בשפת האידיש ובית תרבות ענק בן 700 מושבים בשם 'קדימה' העומד בכיכר המרכזית בעיירה. בימים הטובים שלו, הועלו בו הצגות באידיש, מוזיקה יהודית ופסטיבלים עליזים מטעם הקהילה. הבחנו בחלון עילי ענק ממש במרכז המבנה, כך שבעת חתונה, ניתן יהיה להעמיד חופה תחת כיפת השמים. המקום עדיין מתוחזק על ידי העירייה, המשתמשת בו לצורך מסיבות הגמר של בתי הספר הממשלתיים, והסוכה הבודדת של העיירה מוקמת בכיכר העיירה, בחזיתו.

היום, מוזס-וויל היא אך צל חיזור לימות הזוהר המפוארים שלה. בנייני היוקרה של פעם הם חורבות הרפאים הישנות של היום. עם החזיתות האטומות של החנויות ועם כלבים שמסתובבים ברחובות בלהקות.

שוב ושוב קראנו את הפסוק "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו" מפני הכלבים. הכלבים פשוט נכנסו לתוך הספרייה ולמסעדה, ואחד מהם אף הצליח לחדור לתוך בית הכנסת, לפני שגורש מהמקום. את האשפה אי אפשר להשאיר בפחים, אחרת הכלבים ייכנסו פנימה ויפזרו אותה סביב. בחזית כל בית ניצב עמוד גבוה ובראשו סלסלת מתכת שנועדה להחזיק בתוכה את שקית האשפה, הרחק מהישיג ידם של הכלבים. במוצאי שבת, היינו צריכים לזרוק את שאריות הטשולנט שלנו, והאישה האחראית על האכסניה הציעה לנו לשפוך אותו על הדשא. כך עשינו, והכלבים חיסלו הכל בדקות ספורות.

הגאון האחרון

ככל שהתרבות היהודית הייתה חזקה, מוזס-וויל מעולם לא הפכה למעוז של לימוד תורה. למרות שעברנו על חדר הגניזה ובדקנו המון ארונות שהיו סגורים זמן רב, לא הצלחנו למצוא אף זכר לספרי קודש למדנים. לא חסרו שם מחזורים וספרי קריאה בשפת האידיש, אבל ספרות תלמודית לא הייתה בנמצא. אם לא היו שם ספרי קודש, זה אומר שהתושבים שם לא למדו. מעולם גם לא הייתה ישיבה במוזס-וויל, למרות מוסדות החינוך הרבים האחרים שאירחה העיירה. בכל זאת, קשה לשכוח את הדמות הרבנית המשמעותית ביותר שפיארה את העיירה, הרב אהרן הלוי גולדמן, שהמוזיאון ההיסטורי המקומי אף נושא את שמו. בבעלותו של הרב הייתה אחת המכוניות הראשונה בעיירה, וכמנהיג הקהילה, הייתה לו נורה כחולה מהבהבת (שראינו בתצוגה במוזיאון) מחוברת לחזיתו. ולמרות גודלה הקטן ומיקומה המרוחק של מוזס-וויל, לתלמיד-חכם זה הייתה השפעה הלכתית כזו שעדיין ממשיכה עד היום. היה זה תחת הנהגתו וגיבוי ההלכתי כשהוכרז החרם על מערך הגיור בארגנטינה. הוא טען שניתן

לחשוש מאינדיאנים, מכיוון שרוב הילדים נרצחו כבר, תחילה על ידי הספרדים ואחר כך על ידי תכנית השמדה של הממשלה הארגנטינאית. האויב העיקרי של המתיישבים הראשונים היו הגאוצ'וס, מקביליהם של הקאובויס שבמערב ארה"ב. בחשדנותם כלפי החדשים, הם הרגו יותר מכמה מהם. נראה שבאותם ימי בראשית, היהודים נלחמו חזרה והרגו אף הם מספר הגון של גאוצ'וס. שתי הקבוצות למדו לבסוף לקבל אלו את אלו, וכך קם והתפתח זן חדש: גאוצ'וס יהודיים.

מוזס-וויל הפכה לעיר יהודית במהותה, במרכז ערבות דרום-אמריקה. היהודים שמצאו מקום מבטחים בשטחים אלו, התמודדו עם תנאים קשים ואיומים, הפכו לאיכרים ורועי-בקר, סוללים את

בעל התוקע, אברהם בן פינחס הלוי, מציג את שופרו

הציגות ה-75 שנה ליסוד מוזס-וויל

מרכבת ה'חברא קדישא' החלודה, שריד ליהדות חיה

האויב העיקרי של המתיישבים הראשונים היו הגאוצ'וס, מקביליהם של הקאובויס שבמערב ארה"ב. בחשדנותם כלפי החדשים, הם הרגו יותר מכמה מהם. נראה שבאותם ימי בראשית, היהודים נלחמו חזרה והרגו אף הם מספר הגון של גאוצ'וס. שתי הקבוצות למדו לבסוף לקבל אלו את אלו, וכך קם והתפתח זן חדש: גאוצ'וס יהודיים

חלום של ברון

צבי בוים

סיפורה של התקווה היהודית להתיישבות בערבות ארגנטינה התחיל בעשור האחרון של המאה ה-19, עשור בו הפכו חייהם של היהודים ברוסיה לגיהנום בעקבות פרעות ופוגרומים שזכו לעידוד מצד הצארים הרוסיים. יהודי תחום המושב חוו שורה ארוכה של גזירות ורדיפות שהגבילו את חייהם מאוד.

באותן שנים ממש התפתחה ארגנטינה מארץ נחשלת לארץ שמשאבי הייצור העצומים שלה הפכו לקטנים על מידותיהם של תושביה המעטים.

את הפער הזה, או ההזדמנות הזו זיהה יהודי חם לב ובעל חוש עסקי מפותח, הברון מוריס הירש או במשו המלאך מוריס דה הירש אגוף גרויט.

הברון שהקדיש בהשפעת אשתו כסף רב לעזרה לאחיו היהודים הגה בביתו שבפריז תכנית סיוע לאחיו שכללה הקמת מושבה יהודית גדולה בארגנטינה.

הברון ניגש להקמתה של חברה פילנתרופית בעלת ראשי התיבות, יק"א. "ברצוני לדבר על רכישתה של ארץ שלמה, שבה מצויים כל התנאים הרצויים ואשר בה יהפכו המתיישבים לבעלים ללא עוררין", הכריז אז הברון, ותהא "היכן וכיצד למצוא ארץ שתאפשר את הקמתה של מין מדינה יהודית אוטונומית ושה יהיו אחינו לדת מוגנים אחת ולתמיד מההתקפות האנטישמיות... ידובר בהקמת ממשלה יהודית בארץ אשר יקנו אותה פחות או יותר בשלמותה".

כשנפל הפור על ארגנטינה הגה הברון חזון גדול. הוא רכש עוד ועוד קרקעות באזור כבר היו בו מעט יהודים, וקיווה שבמשך תקופה יעברו יותר משלושה מיליון יהודים רוסים לארץ החדשה בה יעסקו בחקלאות. במקביל לנסיונות מימוש רעיונות הענק האלו תמך הברון בדרכים שונות ביישובים שכבר היו קיימים באזור במלווים או בסיוע כספי ישיר. המציאות האירה פנים פחות מהחלומות. יהודי רוסיה לא חיכו לסיוע ההכנות בארגנטינה ורבים עקרו במהירות ובהילות וחיפשו להם מקומות מפלט שונים ומשונים. חלקם עשו את דרכם אמנם לארגנטינה, אבל התיישבו במקומות אחרים מאלו שקיווה הברון.

הבעיות ליוו את הפרויקט מראשיתו. היה צורך לטפל במהגרים באופן מיידי אבל היה גם רצון לתכנן ארוך טווח. היה צריך לנהל את הדברים במקום, אבל פקידי הברון הבכירים גרו בכלל בבירות אירופה. אנשים הגיעו מרוסיה הצארית לארגנטינה הרחוקה, מבלי ששליחי הברון יכלו לשלוט יותר מדי על יעדם ועתידם.

בהעדר ניהול איתן, נכנסו גם גורמים שלא בדיוק התאימו או תרמו לחזון הכללי, ואירעו גם לא מעט מקרים בהם בעלי אינטרסים - כמו מתווכים וספסרים - פעלו בניגוד לאינטרס שהתווה הברון לטובת המתיישבים. בהמשך התעוררו גם בעיות מול נציגי הממשלה הארגנטינאית שסרבה למכור שטחים גדולים לנציגי הברון והתעוררה גם בעיית אנטישמיות מצד כאלו שקראו לעצור את האלמנטים הזרים' מלהגיע למדינה.

התכנון הלך הפך את חיי המתיישבים היהודים ללא נוחים. במקומות מסוימים היה בלתי אפשרי לחיות ובמקומות אחרים הם קיבלו במקום חיי נוחות, חיי צער ועגמת נפש. לא מעט מהגרים התלוננו על כך שהם הובאו לעבודות, ונוצרו חיכוכים ותסיסה בינם לבין עצמם ובינם לבן נציגי הברון.

חלפו עוד חמש שנים, עד למותו הפתאומי של הברון הירש ב תרנ"ו (1896). מושבות חדשות אמנם קמו אבל המציאות התרחקה עוד ועוד מן החזון. במבט לאחור נראה שהרעיון ליישב יהודים רבים בארגנטינה מתוך כוונה שיעבדו את האדמה לא תאם את המציאות. סברת הברון הירש שיש המוני יהודים המסוגלים לעסוק בחקלאות הוכחה כשגויה.

בפלאסיוס, כשד"ר וויליאם לווינטל, רופא יהודי מאירופה שמונה לתפקיד על ידי ממשלת ארגנטינה, מצא אותם אבודים, אחרי ששישים ושתיים מהם, רובם ילדים, נפטרו כבר מרעב, ממחלת הטיפוס ומחשיפה לתלאות מזג-האוויר.

אלו מהקבוצה הספציפית הזו ששרדו עדיין, עברו כמה מיל הלאה והקימה את מה שעתידי היה להיות "מוזס-וויל".

בשנת תרמ"ט (1889), כשהגיעו היהודים הראשונים, ערבות ארגנטינה היו שטח פראי ענק, דומה במובנים רבים למערב הפרוע בארצות הברית. אבל, בארגנטינה היהודים לא היו צריכים

רוצה לדבר אנגלית?

FEEDBACK

ערכת 'בילסון' ללימוד אנגלית תוך שלושה חודשים!

אלפי אנשים דוברים אנגלית אמריקאית רוטה, אותה רכשו בלימוד בערכת 'בילסון' 40 דקות ביום בסה"כ!

הערכה המהודרת, כוללת סדרת ספרי לימוד אינטרקטיבים ומארז דיסקים

הערכה מתאימה למתחילים ולמתקדמים!

190 ש"ח
ברשת
"יפה נוף פלדהיים"

רשת חנויות יפה נוף פלדהיים

הפצה: "יפה נוף" ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות רשת חנויות "יפה נוף-פלדהיים":

ירושלים - סופרסטור מאה שערים 17 | צומת בר אילן 1 | נבעת שאול 28 | בית הדפוס 32 | סודיעין יעילת - קרית ספר אבני נזר 26 | שדי חמד 1 | **חדש!** ברכפלד רבי יהודה הנשיא 14 | בית שמש - **חדש!** שכונת הפציבה רחוב בן איש חי 29 | חזון איש 17 | בני ברק - רבי עקיבא 130 | **חדש!** אהרונביץ 19 (מול מרכז ריסונים) | ברטנורא 3 | רבי עקיבא 43 | עזרא 45 | אשדוד - יוסי בן חלפתא 10 | רבע ד - ענק הספרים | פתח תקוה - קהילות יעקב 4 | בני הדר | **חדש!** ההסתדרות 2 | פינת רוטשילד | אלעד - יהודה הנשיא 90 | רכסים - סביון 39 (בנה ביתך).

הבימה. למרות שאינו שומר מצוות באופן מלא, הוא זוכר את סבא שלו שהיה שמש בית הכנסת ואדם יודע ספר. הוא הוביל את הקהל בשירה, מצביע פה ושם, כמו מארח תערוכה. אחר, הוא דרבן את חברנו למסע, איתן שומן, שייגש לעמוד ל'לכה דודי'. יחד הם שרו בשני קולות את קטע החזנות הנפלא של החזן לבנדובסקי, 'צדיק כתמר', כשזעליג קורן מאושר, כמו אותו אדם המרווה את צמאנו לאידישקייט.

בסיומה של התפילה, קידש החזן על כוס יין ארגנטינאי כשר, אבל החלה ששימשה לבציעת 'לחם משנה' הייתה ממאפייה איטלקית שאינה כשרה. המאפייה הזו אופה את החלות עבור בני הקהילה כבר עשרות שנים, אך למרות שניסונו, לא הייתה כל דרך לארגן עבורם שבשבוע שבו נתארח בעיירה החלות התיינה כשרות.

סעודת ליל השבת של הקהילה התקיימה במסעדה מקומית. לאחר שקידשנו ונטלנו ידיים לסעודת שבת קצרה במלון שלנו, הצטרפנו אליהם, לגמנו מהמים ואכלנו קצת ירקות חיים. מולנו ישב קאובי יהודי אחר, בן 72, שהציג את עצמו כאברהם בן פנחס הלוי. לבני הקהילה הוא מוכר יותר בשמו ארמינו סיפרהלה. הוריו נמלטו מגרמניה הנאצית בשנות השלושים של המאה הקודמת. הוא מתגורר בבית מרשים מוקף עצים. עורו עבה ומבריק, וכשהוא נוטל את ידך בכף ידו העצומה, אתה חש כאילו כפפה חמה עוטפת אותך. ידיים אלו מספרות על תקופת חיים ארוכה של עבודת קשה. יש לו עדר של 600 ראשי בקר בחווה בפלאסיס, וחיוכו הכובש והאידיש המצוינת שבפיו הפכו אותו לאיש רעים להתרועע. הוא משמש גם בתפקיד בעל התוקע של הקהילה, ובעת ביקור בביתו, הוא הציג בפנינו בגאווה את השופר העתיק שירש מבעל התוקע הקודם, שבצידו חרוטות המילים "מויזס-ווייל". הוא גם הוציא עבורנו לראווה את סכין השחיטה שירש מהסבא-רבה שלו. ממקום מושבו בעברו השני של השולחן, בליל שבת, הבחנו בדבר-מה מוכסף מונח בידו הגדולה, וחשבנו שאולי זהו כד קטן עם קצת י"ש. אך להפתעתנו, הייתה זו מפותית; עד מהרה, עינג הקאובי את חברי הקבוצה בנגינת זמירות השבת על המפוחית שלו רח"ל. לא היה זה קל לחוות את השבת בסביבה לא-דתית הזו, אך במובן מסוים, ארמינו וחבריו גרמו לנו להתעוררות - גם הם, הרחוקים, מחזיקים חזק במסורת, עד היכן שדעתם משגת.

בינתיים, יצרנו קשר קרוב עם זעליג ואף הזמנו אותו לחזור אתנו לחדר האכסניה שלנו למחרת, להצטרף אלינו לסעודת יום השבת. סביב קערת הטשולנט, הוא לימד אותנו את סודות בחירת ראש בקר טוב, וכמה חציר צריך לקנות עבורו. הוא סיפר לנו על השנה היפה ביותר בחייו, צעיר שעבד באסם של קיבוץ ישראלי. "אִיךְ בֵּין אֵן אֶמְתֵּעַ יִיִישֵׁעַ גֹּאֲוִצ'וֹ - אני גאוצ'ו יהודי אמיתי", הוא אמר לנו: כל כך נהנינו מחברתו, שהזמנו את עצמנו לביתו להבדלה. הוא הופיע אצלנו במוצאי שבת, והנחה אותה לביתו כשהוא רכוב על אופניו. הוא הצביע על האופניים ואמר לנו, "הסוס שלי מת. כעת הם הסוס שלי", למרות שבמציאות רוב בעלי העדרים משתמשים היום במשאיות במקום בסוסים. הוא לקח אותנו לביתו הצנוע, שם, אחרי ההבדלה, הוא לבש את ה'בומב'קס' שלו, המכנסיים הרחבים שכל הגאוצ'וס לובשים, ואת ה'בויה', הכובע דמוי הברט של הגאוצ'וס. אבל זה היה רק בשביל התמונות.

אשתו היא ממוצא יהודי טורקי, שהגיע לשם עם גל אחר של מהגרים, והם הראו לי בגאווה תמונות של שני ילדיהם, שכרוב בני הדור הבא, המשיכו הלאה - לערים גדולות יותר בארגנטינה, לארץ, או למדינות אחרות.

המחזוריות האופיינית לקהילות היהודיות בגולה מתוארת היטב שוב ושוב. אבל במקרה של קהילות אלה שבערבות ארגנטינה, התהליך היה מהיר ובולט במיוחד. תוך מאה שנה, אלפי יהודים עברו מהחלק המזרחי לחלק המערבי, ומהצפון לדרום, כשהם מתיישבים באפרים הארגנטינאים הפתוחים העצומים. הם פרחו ושגשגו, הולידו ילדים שגדלו והמשיכו הלאה - מותירים מאחור עשרות בתי כנסת ריקים ומתפוררים, בתי ספר סגורים וספריות המעלות אבק. בניינים שעליהם מתנוססים מגיני דוד מנקדים את המרחבים הגדולים כששדות קוצים כובשים את פני המדינה.

הותרנו את זעליג בביתו אחרי ההבדלה, הבנו שאיננו מוציאים רק את השבת, אלא שאנו צופים בשקיעתה של תקופה נדירה נוספת בהיסטוריה של עם ישראל.

את האמת?
נחמץ לנו הלב.

ארי וארי בשער הכניסה למויזס-ווייל, מתכננים את הצילנט לשבת

הקבר המשפחתי של משפחת וייסמן שנרצחה בתרנו" על ידי מקומיים

הברווז של רבי שמואל סלנט

כשהגיע לארגנטינה יחד עם קבוצת המהגרים הראשונה, הכיר הרב אהרן גולדמן עוף מקומי מצוי, הברווז המסקובי (קאירנה מוסקטה). הוא היה נראה קצת שונה מהברווזים שאנחנו מכירים, עם בליטה מוזרה במצחו, ובמקום לגעג, הוא מסנן קול לחש. מכיוון שעוף זקוק למסורת כדי להיחשב לכשר, הוא בחן את הדמיון בינו לבין ברווזים כשרים אחרים. הוא גם לא היה מודע לכך שהרב ברנרד אילווי מניו-אורלינס נתקל בברווז הזה כבר בשנת תרכ"ב (1862), ואז, מכיוון שלא היה בטוח בכשרותו, הוא שלח שאלה לגאונים רבי שמשון רפאל הירש מגרמניה ולרבי נתן אדלר מלונדון ושאל לדעתם אודות מעמדו של ברווז זה. שני הרבנים אסרו אותו, וכתוצאה מכך, עד היום, כשרותו לא התקבלה על ידי אף ארגון כשרות בארה"ב.

בינתיים, הרב גולדמן העלה את שאלת כשרותו בפני עולם הפוסקים בשנת תרס"ו (1906), במסגרת הבטאון התורני האירופאי 'ילקוט יוסף'. לאחר שורת נימוקים הלכתיים מרשימים, הוא הגיע למסקנה שהברווז המסקובי למעשה כשר לאכילה, למרות המתנגדים לדעה זו הן מבית והן מעבר לים. על מנת להכריע בנושא אחת ולתמיד, הועלו שני ברווזים כאלה על אוניה ונשלחו לירושלים כדי שהגאון רבי שמואל סלנט יבדוק אותם וייתן את פסקו. ברווז אחד הצליח להגיע לירושלים בחיים. הגר"ש מלכתחילה נמנע מלפסוק בעניין, אך בסופו של דבר הסכים והזמין את השוחט שלו לשחוט את העוף לכבוד חג הפסח; מכתב נשלח מיידית לארגנטינה, המציין שהעוף "מתבשל בסיר בירושלים בעקבות הנחיותיו של הרב סלנט לשוחט שלו". בעקבות פסיקה זו, עד היום נשחט ונאכל הברווז המסקובי בארץ ישראל.

לקבל גרים רק אם הם מתגוררים בקהילה שכל חברה שומרי מצוות - דבר שלא היה קיים אז בארגנטינה.

הרב גולדמן, שנולד בעיר פודוליה, רוסיה, בשנת תרי"ד (1854), קיבל 'סמיכה' בגיל 18 והתפרנס ממקצוע השחיטה. כשהתבקש להצטרף כמנהיגה הרוחני של הקבוצה הראשונה בת 136 המשפחות שיצאה ליישב את ערבות ארגנטינה, היה זה הוא שהציע להעניק לעיירה את השם 'קריית משה', לכבוד משה רבינו שהוציא את בני ישראל לחירות. שם זה הפך בהמשך ל'מויזס-ווייל'. הוא נלחם שהחנות היהודיות בעיירה התיינה סגורות כולן בשבת. וכגאון מובהק ומוכר, הוא קיים קשר מכתבים רצוף ממקומו בערבות דרום-אמריקה עם גדולי מנהיגי הדור באותה העת, ביניהם הגאונים רבי יצחק אלחנן ספקטור, ה"חפץ חיים", רבי שמואל סלנט, רבי שמואל מוהליבר ורבי אברהם

תקוות שהתנפצו

רצינו לראות מה נותר מכמה מעיירות הלוויין, וכך נסענו עשר דקות במורד שביל עפר מאובק שהוביל ממויזס-ווייל עד לעיירה הסמוכה, פלאסיס, שם עצרו לראשונה המתיישבים המקוריים. תחנת הרכבת הבלתי-גמורה שבה הם התאכסנו עדיין עומדת שם, למעלה מ-130 שנה מאוחר יותר. אין היום יהודים שגרים שם, אבל בניין בית הכנסת עדיין עומד ויש אפילו כמה ספרים מפוזרים על הסטנדרים, כמו במוזיאון - אך

שכבת אבק עבה על הרצפה מעידה על הזמן הרב שבו לא דרכו רגלי מבקרים בבניין.

הצצנו לתוך אחד הספרים ונדחמנו ממה שראינו. היה שם מכתב שנכתב על ידי רב העיירה, שהתאריך בראשו היה בדיוק השבוע שבו ביקרנו, רק 96 שנים אחורה. המכתב - חלק מחוברת תקנות הקהילה שנכתבה בכתב יד - העניקה לשוחט העיירה בלעדיות מלאה על השחיטה לבני הקהילה.

בעוד בית הקברות היהודי במויזס-ווייל היה עמוס בלמעלה מאלפיים קברים, בית הקברות בפלאסיס היה ענק, אך היו בו קברים מעטים יחסית, מה שמעיד על הצמיחה העתידית שצפו מייסדי הקהילה, צפי שמעולם לא התממש. בבית ה'חברא קדישא' מצאנו אלונקת עץ ישנה ושבורה ונוסח תפילה של אנשי ה'חברא קדישא' שהתנוסס על הקיר, אך כבר היה מעופש.

בבית הקברות הגדול במויזס-ווייל, לאורך אחת הגדרות, ישנו מתחם של קברי תינוקות, רבים מהם, אותם שמתו באותה שנה ראשונה ונוראה. ישנו הקבר המטויח בלבן של הרב גולדמן. בין היתר, יש גם מתחם של אלו שנרצחו בשנים הראשונות בידי הילידים. ואז, באזור אחר, ניצבת מצבה ארוכה במיוחד. נאמר לנו שזהו קברם של בני משפחת וייסמן שנרצחו בשנת תרנ"ז (1897) בידי שיכורים גויים שתקפו את המשפחה בביתם המבודד בפלאסיס. במהלך המאבק הממושך, נטבחו אם המשפחה, גיטל, בעלה מרדכי יוסף, בתם בת ה-8 פערל, ובנם בן שלוש השבועות, ברוך. חייהם של שאר הילדים נותרו להם לשלל.

אֵן אֶמְתֵּעַ יִיִישֵׁעַ גֹּאֲוִצ'וֹ

בליל שבת, במויזס-ווייל, צעדנו לעבר 'ברנר-שול' (הידוע בשמו הרשמי "בית מדרש הגדול"), ואשר כיום הינו בית הכנסת הפעיל היחיד, באשר בית הכנסת המרכזי "ברון הירש" נמצא בשיפוצים) כדי להשתתף בתפילת 'קבלת שבת' שלהם. שם פגשנו גאוצ'ו יהודי אמיתי. זליג לייבובוק עמד על הבימה, ועל פניו חיוך שהאיר את ההיכל כולו. זעליג הוא בעל התפילה הרשמי של בית הכנסת, אבל משמש יותר בתפקיד המנהיג החברתי. חמישה ימים בשבוע הוא בחוץ בשדות עם העדר הקטן שלו, המונה 90 ראשי בקר ובשבת הוא כאן על